

ФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНОМ П. СКОРОПАДСЬКИМ

Розглянуто процес формування збройних сил як один із заходів гетьмана П. Скоропадського щодо створення Української держави. Аналізуються деякі аспекти процесу поновлення українського козацтва як резерву національної армії.

Навесні 1918 р. Україна стала ареною найбільш хаотичних і складних політичних подій. Нездатність Центральної Ради опанувати ситуацію і досягти необхідного рівня державного та економічного розвитку підштовхнула до консолідації та активізації несоціалістичні сили. 29 квітня 1918 р. у Києві відбувся конгрес хліборобів, організований за ініціативою Союзу земельних власників. На ньому були представлені селяни, поміщики, представники банківського капіталу. Конгрес вимагав встановлення в Україні міцної влади у формі гетьманату. Така форма влади була прийнятна й для окупаційного командування. Гетьманом нового державного утворення – Гетьманат “Українська держава” – було проголошено П. Скоропадського. У ніч з 29 на 30 квітня під контроль гетьманців перейшли усі державні інституції й найважливіші об’єкти.

Гетьманський переворот відбувся майже безкровно. Ніхто – ні в Києві, ні в провінції – не став на захист Центральної Ради, ліміт довір’я до якої було вичерпано. Суспільство зробило ставку на грубу силу. Суть перевороту полягала у спробі, шляхом зміни демократичної парламентської форми державного правління на авторитарну, створити нову модель Української держави, яка була б здатною зупинити радикалізацію, дезорганізацію і деградацію суспільства, що ґрунтувалася б на приватній власності та дотриманні правових норм.

Свою діяльність П. Скоропадський розпочав з рішучої відмови від політики Центральної Ради й обіцянок повернути життя “в нормальне річище.” Як відомо плани П. Скоропадського залишилися нереалізованими, а його особистість й досі викликає гарячі дискусії, Але всупереч усій неоднозначності оцінок діяльність П. Скоропадського заслуговує пильної уваги саме з погляду його внеску у розбудову Української держави. Серед основних заходів, що пропонувалися П. Скоропадським було створення збройних сил Української держави.

Гетьманська адміністрація зробила важливі кроки в напрямі організації майбутньої української армії. У створеному воєнному міністерстві (військовим міністром став командуючий однієї з армій Румунського фронту генерал О. Рогоза) діяли головне артилерійське, головне інтендантське і головне інженерне управління. Було створено Генеральний штаб. Його начальником залишився полковник О. Сливинський, який перебував на цій посаді й за Центральної Ради [1, 349].

У червні 1918 р. у Володимирі з полонених в Австрії українців закінчилось формування дивізії сірожупанників (чотири піхотні полки, гарматний полк і технічна сотня). Дивізія дислокувалася головним чином у районі Стародуба – Конотопа, тобто неподалік російського кордону. У липні була сформована гвардійська сердюцька дивізія (чотири піхотні полки, кінний лубенський полк, гарматний і автопанцерний дивізіон та технічна сотня) з 5000 вояків. Її було укомплектовано хлопцями від 18 до 25 років з родин хліборобів, статечних господарів, переважно з Полтавщини. У серпні у Білій Церкві відновлено окремий загін січових стрільців під командуванням полковника Є. Коновальця і начальника булави (штабу) підполковника А. Мельника [2, 282].

Законодавча ж база військового будівництва складалася з кількох актів, у тому числі закону “Про загальний військовий обов’язок” від 24 липня 1918 р. (час служби в піхоті становив два роки, а в кінноті та артилерії – три), закону “Про політично-правове становище службовців військового відомства” від 1 серпня 1918 р., який забороняв політичну діяльність у військах [3, 482].

До збройних сил намагалися залучати лише тих громадян, які продемонстрували “безумовну відданість ідеї незалежної України”. Улітку 1918 р. в армії України було введено погони та військові звання, затверджено текст урочистої присяги на вірність гетьману, забезпечено перехід до схеми підготовки офіцерів: кадетський корпус – загальна козацька військова школа – Академія Генерального штабу.

До армії було залучено 202 генерали, та, оскільки більшість з них, як і старших офіцерів, була русифікована, виникло небезпечне розходження між принципами військового будівництва й суб’єктивними настроями офіцерства [1, 351].

Нарешті у вересні 1918 р. Рада Міністрів за згодою гетьмана ухвалила підготовлений Генеральним штабом план формування восьми армійських корпусів (вони комплектувалися територіально і відповідали такій же кількості військових округів: Київського, Волинського, Одеського, Полтавського, Харківського, Чернігівського, Катеринославського і Подільського) і 4 кавалерійських дивізій. Усього штатами мирного часу передбачалося 175 генералів, 14 930 штабних і вищих офіцерів, 2 975 військових урядовців та понад 291 000 підофіцерів і солдатів [1, 352].

Мобілізація мала розпочатися в жовтні 1918 р. Взагалі до справи мобілізації гетьманський уряд підходив обережно: були серйозні підстави побоюватися, що загальна мобілізація відповідного віку молоді може привнести до армії збільшовичені елементи. Тому уряд волів відкладати комплектування військових частин до часу, поки дійдуть певного віку молодші хлопці, ще не отруєні більшовизмом.

З іншого боку, німецька сторона, прагнучи зробити Україну маріонетковою країною, створювала значні перешкоди на шляху формування дієздатної української армії, яка могла б стати надійним гарантом державної стабільності. Німці запевняли гетьмана, що для захисту України досить німецьких та австрійських військ. Плани П. Скоропадського щодо створення регулярної армії у складі 8 армійських корпусів і 4 кавалерійських дивізій так і не були здійснені.

Восени було розпочато формування особливого корпусу, переважно з російських старшин, які залишилися в Україні і не хотіли служити

в більшовицькій Росії. Уряд вирішив використати їх антибільшовицькі настрої та військовий досвід. Цей корпус не входив до української армії і підлягав безпосередньо гетьманові. Розташований він був на українсько-російському прикордонні, між Путивлем та Сумами, у тих місцевостях, де не було української армії.

У цілому, звичайно, не рахуючи наступних мобілізацій та особливого корпусу, військові сили України були мізерними. Реально в листопаді 1918 р. чисельність гетьманської армії становила близько 60 тисяч. До весни 1919 р. її чисельність мала бути доведена до 300 тисяч [1, 353].

Окреме місце у складі збройних сил належало Чорноморському флоту. Гетьманському урядові вдалося, після довгих переговорів, здобути згоду німців на передачу Україні військових суден Чорноморської флотилії, які були захоплені німцями. Субсидювалися кошти й на розбудову військових портів в Одесі, Миколаєві, Севастополі, Маріуполі, дооснащення старих кораблів.

2 червня 1918 р. П. Скоропадський у листі військовому міністрові О. Рогозі дав наказ вжити заходів щодо поновлення українського козацтва як окремого привілейованого стану населення і резерву національної армії. Одночасно оголошувалися ліквідованими “всі приватні вільнокозацькі організації (тобто ті, що їх було створено під егідою Центральної Ради). Гетьман доручав О. Рогозі “негайно скликати козацьку раду для виробу статуту для організації козацтва” [4, 117].

Козацтво як стан існувало в Чернігівській та Полтавській губерніях до революції 1917 р., коли його було зрівняно з усім населенням. Воно користувалося деякими пільгами і відрізнялося від іншого населення більшим збереженням давніх традицій, національною свідомістю й вищим добробутом. Козаки жили переважно на хуторах, хоч були й козацькі села, або частина якогось села належала козакам, а інша – селянам.

16 жовтня 1918 р. П. Скоропадський окремим універсалом відновив козацтво в Чернігівській, Полтавській губерніях та на Слобожанщині. До козаків належали нащадки козаків, але могли вступати до того стану й не козаки. Козаки кожної губернії складали кіш з кошовим отаманом, який підлягав гетьманові. У кожному коші було кілька полків. На чолі козацтва стояла Велика Козацька Рада, головою якої був сам гетьман.

Однак при прийнятті рішення про відродження козацтва не була врахована політична ситуація, що склалася на той момент. Гетьманський режим доживав останні дні. Спроба поновити українське козацтво не дала бажаного ефекту. Незаможне селянство негативно відреагувало на цей крок гетьмана. Склалося так, що у вирішальний момент, коли трон П. Скоропадського захитався, гетьманський режим нікому було захищати. Навіть гвардійська сердюцька дивізія, до якої набирали представників заможного селянства і яка вважалася опорою гетьманства, перейшла на бік Директорії.

Падіння гетьманату було зумовлено перш за все його вузькою соціальною базою. Спроба П. Скоропадського відновити на селі старі дореволюційні порядки привела до того, що селянство – найчисленніша верства населення України – не стало опорою влади гетьмана.

Не додавало авторитету гетьманській державі й відродження архаїчних форм організації суспільного життя. Гетьманат П. Скоропадського створював враження опереткової державності, ширми для австро-німецького всевладдя.

Фактично влада в Україні була в руках окупаційних військ. Прагнучи зробити Україну маріонетковою країною, австро-німецька сторона заважала легітимній, послідовній розбудові держави.

Але, попри всі об'єктивні труднощі існування, гетьманат П. Скоропадського залишив значний слід в історії української державності.

Література

1. Історія державності України. – Х., 2006.
2. Дорошенко Д.І. Історія України, 1918-1920 рр. – К., 1994.
3. Гражданская война на Украине, 1918-1920: Сборник документов и материалов. – Т. 1. – К., 1967.
4. Скоропадський П. Спомини. – Берлін, 1956.

Summary

Yu. Osadchiy. Forming of military powers of the Ukrainian state of hetman P. Skoropadsky.

It was analyzed the process of forming of military powers as one of measures of creation of the Ukrainian state of hetman of P. Skoropadsky. Some aspects of proceeding of Ukrainian Cossacks as reserve of national army was considered.

Рукопис надіслано до редакції 17.12.2007.

Осадчий, Ю.Г. Формування збройних сил Української держави гетьмана П. Скоропадського [Текст] // Сучасна картина світу: природа, суспільство, людина : збірник тез та доповідей Міжнародної наукової конференції (16-17 квітня 2008 р.). – Суми: УАБС НБУ, 2008. – С. 56-64.